

Qarabağ tarixinin salnaməsi (1995-ci il)

6 fevral 1995 - Prezident Heydər Əliyevin fərmanı ilə Səfər Əbiyev Azərbaycanın müdafiə naziri təyin edilib. Dövlət başçısının digər fərmanı ilə Məmmədrəfi Məmmədov (1993-cü ilin payızında nazir təyin olunmuşdu) müdafiə naziri vəzifəsindən azad edilib.

* * *

21 aprel 1995 - ATƏT-in Minsk qrupunda həmsədr İsveçi Finlandiya əvəz edib. İkinci həmsədr ölkə - Rusiya isə bu formatda əvəzsiz (dəyişməz) olaraq qalırdı.

Dağlıq Qarabağ üzrə vasitəçilik formatında bu vəziyyət 1996-cı ilin sonunadək (**2-3 dekabr 1996**, ATƏT-in Lissabon sammiti) davam etdi.

1997-ci ilin yanvarından Minsk Qrupunda üçlü həmsədrlik (Rusiya, ABŞ, Fransa) institutu yaradıldı.

* * *

28 avqust 1995 - ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin Dağlıq Qarabağ münaqişəsi üzrə şəxsi nümayəndəsi postu təsis olunub.

ATƏT sədrinin şəxsi nümayəndəsinin mandatına münaqişə zonasında atəşkəs rejiminə nəzərət, qoşunların təmas xəttində monitorinqlərin keçirilməsi daxildir.

Qarabağ tarixinin salnaməsi (1996-cı il)

2-3 dekabr 1996 - ATƏT-in Lissabonda (Portuqaliya) keçirilən sammitində Dağlıq Qarabağ münaqişəsi müzakirə olunub.

Dekabrın 3-də sammitin yekun bəyannaməsində **Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasının üç prinsipini** əks etdirən bənd yer almışdı:

- 1) Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa edilir;**
- 2) Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində yüksək muxtariyyət statusu verilir;**
- 3) Dağlıq Qarabağın hər iki icmasının təhlükəsizliyi təmin olunur.**

Lakin Ermənistan konsensus prinsipindən sui-istifadə edərək həmin maddəyə razılıq verməyib.

Prezident Heydər Əliyev isə cavab addımı kimi bütövlükdə sammitin yekun sənədinə veto qoyacağını bildirib.

Nəticədə kritik vəziyyətdən çıxış yolu kimi ABŞ, Rusiya, Fransa və digər ölkələrin səyi ilə **həmin müddəalar ATƏT-in sədri, İsveçrə XİN başçısı Flavio Kottinin xüsusi bəyanatı şəklində qəbul olunub.**

ATƏT-in 53 ölkəsi sənədi qəbul etsə də, Ermənistan onun əleyhinə səs verib. Lissabon prinsipləri indiyədək Qarabağ nizamlanmasının başlıca prinsipləri olaraq qalmaqdadır.

Qarabağ tarixinin salnaməsi (1997-ci il)

1 yanvar 1997 - Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması üzrə ATƏT-in Minsk Qrupunda həmsədr ölkə olan Finlandiyanı Fransa (ikinci həmsədr ölkə Rusiya idi) əvəz edib.

Dəyişiklik Azərbaycanla razılaşdırılmamışdı. Rəsmi Bakı buna etiraz edib və alternativ olaraq ABŞ-in həmsədrliyini irəli sürüb.

Nəticədə Minsk Qrupunda üçlü həmsədrlik (Rusiya, ABŞ, Fransa) formalaşdı.

* * *

15 fevral 1997 - Amerika Birləşmiş Ştatları ATƏT-in Minsk qrupuna üçüncü (Rusiya və Fransadan sonra) həmsədr olaraq qəbul olunub.

Erməni tərəfin Fransanın Minsk qrupunda ikinci həmsədr olmasında ısrarını davam etdirəndən sonra Azərbaycan da öz növbəsində ABŞ-in namizədliyini irəli sürmüşdü.

Belə olan halda kompromis variant kimi üçlü həmsədrlik formatı qəbul olundu. Həmin vaxtdan Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması üzrə beynəlxalq vasitəçilik bu formatda fəaliyyət göstərir.

* * *

15 mart 1997 - Milli Məclis Rusiyanın Ermənistana gizli silah satması ilə bağlı bu ölkənin rəhbərliyinə etiraz bəyanatı göndərüb.

Rusiyanın 1994-1997-ci illərdə Ermənistana 1 milyard dollar dəyərində silah satması barədə faktlar Rusiya Dövlət Dumasının deputatı Lev Roxlin tərəfindən açıqlanmışdı.

* * *

2 aprel 1997 - Rusiya Dövlət Dumasının Müdafiə məsələləri komissiyasının sədri Lev Roxlin Rusiyadan Ermənistana gizli olaraq 1 milyard dollar məbləğində silah satışı barədə hesabatla çıxış edib. Hesabat Rusiyanın siyasi dairələrində böyük qalmaqla doğurdu.

Azərbaycan Ermənistana gizli silah satışı ilə bağlı Rusiyadan izahat istədi, iki

ölkənin münasibətləri kəskinləşdi. Bir qədər sonra isə general Roxlin öz evində müəmmalı şəkildə qətlə yetirildi.

* * *

4 aprel 1997 - Milli Məclis Rusiyanın Ermənistana gizli silah satışı ilə bağlı prezident Boris Yeltsinə, Dövlət Dumasının sədri Gennadi Seleznyova və Federasiya Şurasının sədri Yeqor Stroyevə müraciət edərək məsələyə aydınlıq gətirilməsini tələb edib.

Azərbaycan parlamentinin nümayəndə heyəti məsələni müzakirə etmək üçün Moskvaya gedib.

* * *

1 iyun 1997 - ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrələri (Rusiya, ABŞ, Fransa) regiona səfər gedişində Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı Azərbaycan və Ermənistana kompleks plan təklif ediblər.

Bu, beynəlxalq vasitəçilərin Qarabağ nizamlanmasına dair tərəflərə rəsmən təqdim etdikləri ilk plan idi.

Təklifin başlıca ideyası iki əsas məsələ ilə bağlı paralel danışıqların aparılmasından ibarət idi: işğal olunmuş ərazilərdən silahlı qüvvələrin çıxarılması və Dağlıq Qarabağın statusunun müəyyənləşdirilməsi.

* * *

20 iyun 1997 - ABŞ-ın Denver şəhərində keçirilən "Böyük 8-lik" sammitində ABŞ, Rusiya və Fransa prezidentləri Bill Klinton, Boris Yeltsin və Jak Şirak Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması barədə birgə bəyanat veriblər.

Hər üç ölkə ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrələri olaraq vasitəçilik səylərini fəallaşdırmaq niyyətini ifadə ediblər və Qarabağ nizamlanması üzrə təklif olunan layihəni ("Paket həll") dəstəklədiklərinin bildiriblər.

* * *

2-4 iyul 1997 - Prezident Heydər Əliyev Rusiya Federasiyasına rəsmi səfərə gedib. Səfər gedişində iki ölkə arasında "Dostluq, əməkdaşlıq və qarşılıqlı təhlükəsizlik haqqında" müqavilə, ikitərəfli münasibətlərin müxtəlif sahələri üzrə hökumətlərarası sazişlər imzalanıb.

Bu arada Rusiyanın Ermənistana 1 milyard dollarlıq gizli silah verməsi faktının üzə çıxması şimal qonşumuzun Azərbaycanla dostluğa necə "sadiq olduğunu" göstərirdi.

* * *

18 iyul 1997 - ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrələri "Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması üzrə hərtərəfli saziş" layihəsini - "**Paket həll**" planını - Azərbaycan və Ermənistana rəsmən təqdim ediblər.

Azərbaycan layihəni ümumən qəbul etsə də, Ermənistan onu rədd etdi.

* * *

19-23 sentyabr 1997 - ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrələri (Rusiya, ABŞ, Fransa) Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasına dair yeni təkliflərlə - "**mərhələli həll**" planı ideyası ilə regiona səfər ediblər.

Yeni layihə **münaqişənin ikimərhələli həllini** əks etdirirdi:

birinci mərhələdə Laçın istisna olmaqla, keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətindən kənarında yerləşən altı rayondan erməni silahlı qüvvələrinin çıxarılması, köçkünlərin öz torpaqlarına qaytarılması və münaqişə ərazisində kommunikasiya əlaqələrinin bərpa edilməsini nəzərdə tuturdu.

İkinci mərhələdə isə Laçın və Şuşanın, eləcə də Dağlıq Qarabağın statusunun müəyyən edilməsi nəzərdə tutulurdu.

Yeni saziş layihəsi Azərbaycan üçün əvvəlkindən daha məqbul idi və **oktyabrın 1-də** rəsmi Bakı bu təklifi danışıqlara başlamaq üçün əsas kimi qəbul etməyin mümkün olduğunu bildirdi.

* * *

10 oktyabr 1997 - Fransanın Strasburq şəhərində Avropa Şurasının sammiti çərçivəsində Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri Heydər Əliyev və Levon Ter-Petrosyan arasında görüş keçirilib.

Görüşdən sonra prezidentlər birgə bəyanatla çıxış edərək Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasına dair ATƏT Minsk Qrupu həmsədrələrinin hazırladıqları "**mərhələli həll**" layihəsinin prinsiplərini qəbul etdiklərini bildiriblər.

Bundan sonra Ermənistanda L. Ter-Petrosyan əleyhinə çıxışlar başladı.

* * *

2 dekabr 1997 - ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrələri "**Dağlıq Qarabağ silahlı münaqişəsinin dayandırılması haqqında**" saziş layihəsinin son mətnini - "**Mərhələli həll**" planını - Azərbaycan və Ermənistana rəsmən təqdim ediblər.

Azərbaycan sənədi qəbul edib. Ermənistan prezidenti Levon Ter-Petrosyan sənədə razılıq versə də, Rusiyaya bağlı qüvvələrin (baş nazir Robert Koçaryan, müdafiə naziri Vazgen Sarkisyan, təhlükəsizlik naziri Serj Sarkisyan) təzyiqi altında **1998-ci ilin yanvarında** istefa verməyə məcbur oldu.

Ermənistanın yeni rəhbərliyi (R.Koçaryan) layihəni rədd etdi.

* * *

18 dekabr 1997 - Prezident Heydər Əliyev "1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindəki tarixi-etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyası haqqında" fərman imzalayıb.

Fərmanda 100 minə yaxın azərbaycanlının ata-baba yurdlarından deportasiyasına dair SSRİ Nazirlər Sovetinin 1947-ci il 23 dekabr və 1948-ci il 10 mart tarixli qərarlarına siyasi qiymət verilir, bu deportasiya aktlarının XIX əsrin əvvəlindən başlayaraq azərbaycanlılara qarşı həyata keçirilmiş təqib, terror və soyqırımı siyasətinin tərkib hissəsi olduğu vurğulanırdı.

Qarabağ tarixinin salnaməsi (1998-ci il)

Yanvar ayında Qarabağ nizamlanması üzrə ciddi irəliləyiş gözləntiləri var idi. Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri Heydər Əliyev və Levon Ter-Petrosyan Fransada görüşərək "Mərhələli həll" planını imzalamalı idilər. Lakin Ermənistandakı daxili vəziyyətin kəskinləşməsi, Ter-Petrosyana qarşı hakimiyyətdaxili təzyiqlərin artması bu gözləntiləri heçə endirdi.

Fevralın 3-də Ter-Petrosyan Ermənistan prezidenti postundan isrefa verməyə məcbur oldu.

Mart ayında ölkədə növbədənənar seçkilər keçirildi və Robert Koçaryan (həmin vaxtadək baş nazir idi) ikinci turda (**30 mart 1998**) Ermənistanın yeni prezidenti seçildi.

* * *

26 mart 1998 - Prezident Heydər Əliyev "Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında" fərman imzalayıb.

Fərmanda XIX əsrin əvvəlindən ermənilərin Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi, azərbaycanlılara qarşı həyata keçirilmiş soyqırımı siyasətinə tarixi-siyasi qiymət verilib, 1905-1907, 1918-ci illərdə baş vermiş qətləmlər, 1948-1953-cü illərin deportasiyası, 1988-ci ildə Ermənistanda azərbaycanlılara qarşı etnik təmizləmənin aparılması, bu prosesin Qarabağda və Ermənistanın işğal etdiyi digər ərazilərdə davam etməsi təhlil olunub.

Fərmana əsasən, 1918-ci il mart qırğınlarının tarixi - 31 mart Azərbaycanlıların

soyqırımı günü elan edilib.

Qarabağ tarixinin salnaməsi (1999-cu il)

11 mart 1999 - Avropa Parlamenti "Qafqazda sülh prosesinə dəstək" adlı qətnamə qəbul edib.

Sənəddə ATƏT-in Minsk qrupunun Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması ilə bağlı 1998-ci ilin noyabrında tərəflərə təqdim etdiyi "ümumi dövlət" planına dəstək ifadə olunub, Azərbaycanın bu planı rədd etməsi tənqid edilib.

Milli Məclis qətnamənin qərəzli məqamlarına etiraz olaraq Avropa Parlamentinə müraciət (**19 mart**) göndərib.

* * *

24 aprel 1999 - Vaşinqtonda NATO-nun 50 illik yubileyi münasibətilə keçirilən sammitdə iştirak edən Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri Heydər Əliyev və

Robert Koçaryan ABŞ-ın dövlət katibi Madlen Olbraytın vasitəçiliyi ilə görüşüblər.

Bu görüşdən sonra Azərbaycan və Ermənistan rəhbərlərinin Qarabağ nizamlanması ilə bağlı çoxsaylı görüşlər seriyası başlandı.

* * *

May ayında Ermənistanda keçirilən parlament seçkilərində Qarabağ məsələsi əsas siyasi spekulyasiya predmeti idi.

Seçkilərdə (**30 may**) Qarabağ müharibəsində Ermənistanın müdafiə naziri olmuş Vazgen Sarkisyanın Respublika Partiyası və Ermənistanın keçmiş sovet lideri Karen Demircyanın Xalq Partiyasının siyasi ittifaqı - «Birlik» bloku qalib gəldi. Vazgen Sarkisyan Ermənistanın baş naziri, Karen Demircyan isə parlamentin sədri oldu.

* * *

16 iyul 1999 - İsveçrənin Cenevrə şəhərindəki Jato qəsridə Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri Heydər Əliyev və Robert Koçaryan arasında görüş keçirilib. Bu görüşlə yüksək səviyyəli Qarabağ danışıqları intensiv mərhələyə qədəm qoydu.

* * *

22 avqust 1999 - Cenevrədə Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasında Dağlıq Qarabağ nizamlaşmasına dair növbəti görüş keçirilib.

* * *

25 sentyabr 1999 - ABŞ dövlət katibi Madlen Olbrayt Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevə məktub göndərərək Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün daha cəsarətli addımlar atmağı xahiş edib.

Madlen Olbrayt eyni məzmunlu məktubu Ermənistan prezidentinə də göndərmişdi.

11 oktyabr 1999 - Azərbaycan-Ermənistan sərhədinin Sədərək rayonu (Naxçıxan Muxtar Respublikası) ərazisində prezidentlər Heydər Əliyev və Robert Koçaryan arasında görüş keçirilib.

Bu, Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin ilk sərhəd görüşü idi.

Həmin gün Azərbaycan və Ermənistan müdafiə nazirlərinin də görüşü olub və tərəflər atəşkəs rejimini möhkəmləndirmək barədə razılığa gəliblər.

22 oktyabr 1999 - Avropa Birliyinin ali icra orqanı olan Avropa Komissiyası Cənubi Qafqazla bağlı qəbul etdiyi qərarda Azərbaycanı Ermənistanla iqtisadi əməkdaşlığa çağırıb.

Rəsmi Bakı bu tövsiyəni rədd edib.

26 oktyabr 1999 - ABŞ dövlət katibinin müavini Stroub Telbott Dağlıq Qarabağ danışıqlarındakı vəziyyəti müzakirə etmək üçün Yerevana, oradan Bakıya gəlib.

Bu, Qarabağ sülh danışıqlarının intensiv mərhələsi idi və noyabrda ATƏT-in İstanbul sammitində müəyyən razılaşmanın imzalanacağı gözlənilirdi.

Bu arada Azərbaycanda xarici siyasət məsələləri üzrə dövlət müşaviri Vəfa Quluzadə, XİN başçısı Tofiq Zülfüqarov, prezidentin köməkçisi Eldar Namazov istefa vermişdilər və gözlənilən sülh anlaşması ilə bağlı ictimai rəy də geniş ajiotaj vardı.

Lakin **oktyabrın 27-də** Ermənistanda baş verən parlament terroru sülh imkanlarını tamamilə heçə endirdi.

Ermənistan parlamentindəki terror aktında Nairi Unyanın başçılıq etdiyi silahlı dəstə baş nazir Vazgen Sarkisyanı, parlamentin sədri Karen Dəmirçyanı, hökumət üzvü və parlamentin deputatı olan daha 6 nəfəri qətlə yetirmişdi.

Ermənistanda daxili siyasi vəziyyət iflic oldu. Sifarişçiləri indiyədək naməlum qalan bu terror aktı Qarabağ sülh prosesini də faktiki dayandırdı.

18-19 noyabr 1999 - İstanbulda ATƏT üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının sammiti keçirilib.

Sammitin yekunlarına dair "İstanbul bəyannaməsi", "Avropada adi silahlı qüvvələr haqqında" müqavilənin adaptasiya olunmuş variantı, Avropa Təhlükəsizliyi Xartiyası qəbul olunub.

Sammit çərçivəsində Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri Heydər Əliyev və Robert Koçaryanın ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədr ölkələrinin (ABŞ, Rusiya, Fransa) XİN başçılarının iştirakı ilə qısa görüşü olub.

Qarabağ tarixinin salnaməsi (2000-ci il)

Mart ayında Dağlıq Qarabağdakı separatçı rejim daxilində gərginlik yaranıb. 1999-cu ilin dekabrında separatçı rejimin silahlı qüvvələrinə komandanlıqdan kənarlaşdırılan Samvel Babayanla qondarma Dağlıq Qarabağ Respublikasının «prezidenti» Arkadii Qukasyan arasında gərginlik lokal toqquşma həddinə çatıb. S.Babayan A.Qukasyana sui-qəsd cəhdində günahlandırılaraq həbs edilib.

Bu arada Ermənistanla Azərbaycan arasında **sülh danışıqlarında növbəti fasilə yaranmışdı**. 1999-cu ilin 27 oktyabrındakı parlament terrorundan sonra Ermənistanda hakimiyyət böhranı davam edirdi.

Eyni zamanda, həm Azərbaycanda, həm də Ermənistanda Avropa Şurasına üzvlüklə bağlı öhdəliklər (onların arasında Qarabağ məsələsi ilə bağlı müddəalar da vardı)

müzakirə olunurdu.

25 mart 2000 - Parlamentdə Azərbaycanın Avropa Şurasına tam hüquqlu üzv qəbul olunduqdan sonra yerinə yetirməli olduğu öhdəliklər sənədi qəbul olunub. Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Siyasi Komitəsinin tərtib etdiyi öhdəliklər siyahısı Milli Məclisdə təmsil olunmuş siyasi partiyaların nümayəndələri tərəfindən imzalanıb.

Öhdəliklər sırasında Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin yalnız siyasi yolla həllinə dair bənd də vardı.

19 avqust 2000 - MDB dövlət başçılarının Yaltada (Ukrayna) keçirilən qeyri-formal sammitində Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevlə Ermənistan prezidenti Robert Koçaryan arasında Qarabağ nizamlaşdırılmasına dair növbəti danışıqlar olub.

7 sentyabr 2000 - Nyu-Yorkda BMT-nin "Minilliyin sammiti"ndə iştirak edən prezident Heydər Əliyev Baş Assambleyanın təntənəli iclasında çıxış edib.

Beynəlxalq birliyin Ermənistanın təcavüzünə seyrçi qaldığını vurğulayan Azərbaycan rəhbəri bu faktın işğalçılığı təşviq etdiyini bildirib.

Həmin gün BMT-nin binasında GÖUAM dövlət başçılarının - Gürcüstan (E.Şevardnadze), Özbəkistan (İ.Kərimov), Ukrayna (L.Kuçma), Azərbaycan (H.Əliyev) və Moldova (P.Luçinski) prezidentlərinin sammiti keçirilib.